

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ГРУП СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

А Акцентується увага на принципах удосконалення професійної майстерності педагогів дошкільних навчальних закладів із позиції підвищення компетентності вихователів, які працюють у спеціальних групах для дітей з порушеннями зору.

Ключові слова: принцип освіти педагогів, компетентності вихователів, компетенції, професійна майстерність.

Актуальність проблеми: На сучасному етапі розбудови української державності, підвищення стандартів і рівня освіти передбачається перехід до сучасної європейської моделі системи забезпечення якості освіти. На зміну старій парадигмі, коли за пострадянською традицією зміст освіти визначався Міністерством освіти і науки, молоді і спорту України, пропонується сучасна європейська модель: Уряд (Міністерство освіти і науки України) затверджує стандарти освіти на компетентнісній основі. Концепція модернізації освіти, створення Нової української школи направлена на підвищення якості освіти в цілому і якості роботи з такими дітьми, що мають порушення зору зокрема, як однієї із ланок корекційно-реабілітаційної та лікувально-відновлювальної роботи дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), у яких перебувають діти з особливими освітніми потребами.

«Підготовка майбутніх тифлопедагогів вимагає оволодіння студентами знаннями найновіших досягнень педагогічної та психологічної науки і практики в галузі спеціальної освіти, а саме тифлопедагогіки та тифлопсихології, що відповідає потребам сучасної системи освіти (спеціальні дошкільні заклади для дітей з порушеннями зору, школи-інтернати для незрячих дітей та дітей зі зниженням зору, реабілітаційні центри та психолого-медико-педагогічні консультації) у високо-кваліфікованих спеціалістах для роботи з особами різних вікових категорій, які мають порушення зору» [3, с. 27].

Таким чином, сучасна модель підготовки спеціалістів-тифлопедагогів на кафедрі тифлопедагогіки Інституту корекційної педагогіки та психології Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «... забезпечує безперервне удосконалення професійних знань, умінь та навичок, педагогічних, науково-педагогічних кадрів освіти шляхом підвищення кваліфікації, перепідготовки, спеціалізації та стажування на основі новітніх технологій, досягнень науки і виробництва» [6, с. 682].

Модернізація всіх ланок вітчизняної освіти, адаптація її принципів і змісту до європейських стандартів змушують під іншим кутом розглядати і принципи освіти педагогів ДНЗ із позиції підвищення компетентності вихователів, які працюють

у спеціальних групах для дітей із порушеннями зору. «Вирішення цього питання пов’язане з модернізацією змісту освіти, оптимізацією засобів і технологій організації освітнього процесу, переосмисленням мети та результату освіти. Сьогодні, насамперед, мета освіти стала співвідноситися з формуванням компетентностей та опануванням компетенцій. У зв’язку з цим, відбувається різка переорієнтація оцінки результатів освіти, виникає потреба організовувати освітній процес на основі компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід не тільки не знижує роль знань у системі освітнього процесу, а оптимізує (впорядковує) його» [5, с. 223].

Важливого значення набуває проблема розширення пошукової роботи із комплексної реабілітації дітей, визначення нових граней забезпечення фізичного, психічного, духовного здоров’я вихованців з особливими освітніми потребами, формування у них життєвої компетентності, здатності вирішувати найпростіші та складні питання у різних сферах життєдіяльності, а тому вимагає підвищення кваліфікації саме вихователів ДНЗ, які працюють із дітьми з порушеннями зору у групах спеціального призначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв’язання порушеної проблеми і які використовує автор. Формування основ підвищення компетентності вихователів ДНЗ започатковане й ведеться у різних напрямках: формування компетентності майбутнього педагога (В. Н. Веденський), вивчення змісту професійно-педагогічної діяльності (Б. Л. Вульфсон, О. Д. Вознесенська). Метою робіт цих учених, в основному, є – виявлення умов, факторів, критеріїв педагогічної майстерності, розроблення шляхів її удосконалення.

Професійна діяльність вихователя ДНЗ загалом є менш вивченою, ніж діяльність учителя. У цьому плані інтерес для нас становлять праці Н. В. Кузьміна, І. Д. Беха, О. Л. Кононко, К. Л. Крутій, В. У. Кузьменко та ін. Разом із цим зазначаємо, що проблема розвитку компетентності педагогів-дошкільників, які працюють із дітьми з порушеннями зору, є майже не дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Нині першочергове значення приділяється компетентності спеціаліста, котрий працює в системі освіти з

ПОРАДИ СПЕЦІАЛІСТА

дітьми, що мають особливі освітні потреби, зокрема з дітьми з порушеннями зору, оскільки саме компетентністю обумовлена успішність його професійної діяльності та корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми, що потребують кваліфікованої допомоги не тільки від досвідчених тифлопедагогів, лікаря-офтальмолога, сестри медичної лікувальної кабінету, а й від вихователів, що знаходяться поруч із дитиною впродовж усього перебування її у ДНЗ. Визначальними категоріями компетентнісного підходу в освіті є поняття компетенції та компетентності.

Компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (за старими програмами – це сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, за новими – рівень навчальних досягнень), необхідних для якісної продуктивної діяльності. Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає особистісне ставлення людини до конкретного виду діяльності.

Професійна компетенція – здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вміння та знання при рішенні професійних завдань (професійний стандарт педагога). Таким чином, на наш погляд, можна стверджувати, що компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення будь-якого завдання, компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми. Компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії у своїх працях визначав британський психолог Дж. Равен.

Бути компетентним – зумовлює у педагога-дошкільника вміння досягнути спеціальних компетентностей різного рівня. Дж. Равен у структурі компетентності виділяє чотири компоненти: когнітивний, афективний, вольовий, навички і досвід [7, с. 142]. Змістовий аспект поняття компетентності, який включає такі складові: мотиваційну (готовність до появи компетентності), когнітивну (володіння знаннями); діяльнісну (сформованість способів діяльності, володіння інформативно-комунікаційними технологіями); аксіологічну (освоєння цінностей, ціннісне ставлення до професійної діяльності й особистого зростання) висвітлено у роботах учених В. А. Болотова, А. В. Хуторського, В. В. Серікова, І. О. Зимньої та ін.). Ю. Г. Татур у структурі компетентності виділяє п'ять аспектів: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смисловий, емоційно-вольову регуляцію процесу і результату прояву [8, с. 20–26]. І. О. Зимня в структурні компоненти компетентності включає такі складові: готовність до прояву компетентності (тобто мотиваційний аспект); володіння знаннями змісту компетентності (когнітивний аспект); досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); ставлення

до змісту компетентності та об'єкта її застосування (ціннісно-смисловий аспект); емоційно-вольова регуляція процесу та результату прояву компетентності [4, с. 40].

Отже, науковці по-різному трактують поняття компетентності. При цьому під компетентністю педагога, а особливо вихователя, що працює з дітьми з порушеннями зору, розуміється якість дій працівника, що забезпечують адекватне та ефективне вирішення професійно важливих предметних завдань як таких, що мають проблемний характер, а також готовність відповісти за свої дії. Таким чином, характеризуючи сутнісні ознаки компетентності вихователя, що працює з дітьми з порушеннями зору, варто пам'ятати, що вони постійно змінюються, мають діяльнісний характер узагальнених умінь у поєднанні з предметними вміннями і знаннями в конкретних галузях (облаштування ігрового середовища, розуміючи і дотримуючись рекомендацій лікаря-офтальмолога, тифлопедагога; дотримання санітарно-гігієнічних вимог щодо облаштування навколошнього, навчального та корекційно-розвивального простору; впровадження сучасних інноваційних методик розвитку; використання в роботі знань психолого-гічних особливостей дітей з порушеннями зору), виявляються в умінні здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в конкретній ситуації; пов'язані з мотивацією на неперервну самоосвітню діяльність.

Поняття компетентності вихователя при роботі з дітьми з порушеннями зору ширше за поняття знання, вміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, не йдеться про компетентність як про просту суму «знання – вміння – навички»), це поняття трохи іншого значеневого ряду. Компетентність – інтегрований результат освіти, що, на відміну від функціональної грамотності, дозволяє розв'язувати цілий клас завдань; на відміну від навички є усвідомленою (передбачає етап визначення мети); на відміну від уміння є здатною до перенесення (пов'язана з цілим класом предметів впливу), вдосконалюється шляхом інтеграції з іншими знаннями, вміннями, навичками з урахуванням психологічних особливостей дітей з порушеннями зору. Через усвідомлення загальної основи діяльності вихователя спеціальної групи, що працює з дітьми з порушеннями зору, зростає його компетентність. На відміну від знання така компетентність існує у формі діяльності (реальної чи мисленневої), а не інформації про неї. На думку В. Н. Веденського, доцільність введення поняття «професійна компетентність» обумовлена широким його змістом, інтегрованою характеристикою, що об'єднує такі поняття, як «професійна готовність», «кваліфікація», «професіоналізм», «педагогічна майстерність», «компетенція» [1, с. 51–55].

Отже, професійна компетентність включає в себе якості вихователя, що працює з дітьми, які мають порушення зору, які забезпечують ефективність вирішення професійно-педагогічних

проблем і типових професійних завдань під час корекційно-відновлювальної роботи, залежать від кваліфікації, володіння освітніми та корекційно-реабілітаційними технологіями, технологіями педагогічної діагностики (спостереження, опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного вдосконалення та впровадження у практику ідей сучасної тифлодидактики, спеціальних методів навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, використання наукової та спеціальної літератури для самоосвіти та самовдосконалення, створення сучасних форм навчання та розвитку дітей з порушеннями зору.

Інформаційна компетентність – це певні якості вихователя, що забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, використання у роботі комп'ютерних і мультимедійних технологій.

Правова компетентність – це певні якості вихователя, що забезпечують ефективне використання у професійній діяльності законодавчих та інших нормативних документів органів державної влади для вирішення відповідних професійних завдань під час корекційної та навчально-виховної роботи з дітьми з порушеннями зору. Комунікабельність, відкритість до спілкування і злагачення у процесі міжособистісної взаємодії із дітьми з порушеннями зору та їхніми батьками (особами, що їх замінюють), є результатом прояву комунікативної компетентності. Професійне ставлення та усвідомлення вихователем свого знання, поведінки, морального кодексу, інтересів, ідеалів і мотивів, цілісну оцінку самого себе як особистості характеризують ціннісно-рефлексивну функцію компетентності.

Таким чином, аналіз поняття «компетентність» дає підстави зробити такі висновки: компетентність вихователя, що працює з дітьми з порушеннями зору – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній повсякденній корекційно-відновлювальній діяльності і включає особисте ставлення до цінності та усвідомлення щодо гармонійного розвитку дитини в цілому і формування компенсаторних можливостей розвитку організму дитини з вадами зору. Л. С. Виготський підкреслював, що «...дефект не є лише недоліком, слабкістю, а й плюсом, джерелом сили і здібностей, у ньому є позитивне значення!» [2, с. 368].

Саме компетентність вихователя, що супроводжує дітей з порушеннями зору з різними зоровими діагнозами протягом тривалого перебування дитини у стінах ДНЗ, – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, вміння, навички, досвід її особистісні властивості педагога, що обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях при роботі з дітьми, у яких порушення зору є первинними чи вторинними відхиленнями у загальній структурі

розвитку такої дитини, усвідомлюючи при цьому значущість і важливість результату діяльності. Стійкі тенденції до розширення поля професійної діяльності вихователя, що супроводжує дітей з порушеннями зору, та її ускладнення неминуче підвищують вимоги до рівня його професійної майстерності, адже сучасні діти прагнуть до соціальних контактів, розвитку компенсаторних можливостей на основі чуттєвого пізнання навколошнього світу.

У психолого-педагогічній літературі існує достатня теоретична і практична база для вирішення проблем і підходів в організації ігрової, пізнавальної, трудової, комунікативної, соціально-побутової, музично-ритмічної, фізичної діяльності дошкільників з порушеннями зору. Вагомий внесок у розвиток сучасної тифлопедагогіки, тифлопсихології та втілення спеціальних методик роботи з дітьми з порушеннями зору зробили у своїх дослідженнях сучасні тифлопедагоги Л. І. Солнцева, Т. П. Свиридюк, Є. П. Синьова, С. В. Федоренко, І. О. Сасіна, Т. М. Гребенюк.

Проте, незважаючи на істотний інтерес учених, значні досягнення у розвитку тифлопедагогіки та тифлопсихології та значущість отриманих результатів досліджень можна зробити висновок про те, що единого погляду на проблему формування компетентності вихователів у спеціальному ДНЗ для дітей з порушеннями зору не існує. Нині особливу значущість для підвищення компетентності вихователів, які працюють з дітьми з порушеннями зору набуває творчо організована методична робота, що реалізує концепцію неперервної освіти.

Робота з підвищення компетентності вихователів у спеціальному ДНЗ для дітей з порушеннями зору повинна перетворитися на процес неперервного професійного зростання людської особистості, її здатності виносити судження, діяти, орієнтуючись на підвищення гостроти зору дітей, закріплення досягнутих під час лікувально-відновлювальної роботи результатів, забезпечення засвоєння дітьми загальноосвітньої програми, корекцію і компенсацію вторинних відхилень у розвитку дітей з порушеннями зору. Вона повинна забезпечити педагогу розуміння самого себе, сприяти виконанню соціальної ролі в процесі трудової діяльності. І чим раніше дитина відчує правильний педагогічний підхід, тим успішніше подолає негативний вплив первинного дефекту на її розвиток.

Тому вважаємо роботу з удосконалення компетентності вихователів, що працюють з дітьми з порушеннями зору головним засобом управління якістю освіти в спеціальному ДНЗ для дітей з порушеннями зору. Проаналізувавши освітній статус, віковий показник і рівень кваліфікації вихователів, відзначаємо у деяких з них застарілий погляд на завдання дошкільної освіти та виховання, роль і місце педагога, одноманітність методичного арсеналу, недостатність знань про психолого-педагогічні закономірності розвитку дитини з порушеннями зору.

Педагоги з великим стажем роботи часто орієнтовані на заняття як основну форму роботи з дітьми, недооцінюють партнерську спільну і самостійну діяльність дітей. Вихователі-початківці теоретично підготовлені краще, знають вимоги сучасних програм, але не мають досвіду використання різноманітних форм роботи і недостатньо застосовують нові освітні технології.

Наявні дані свідчать, що вихователі найбільше потребують сформованості таких компетенцій: рішення проблемних ситуацій, робота з професійною інформацією, здійснення професійного саморозвитку, здійснення цілісного педагогічного процесу у відповідності зі специфікою дошкільного закладу (69,1 % від загального числа опитаних). Для досить значної частини вихователів необхідно розвинути здатність до професійних комунікацій, проектування об'єкта педагогічної діяльності, організації взаємодії з сім'єю та соціальними партнерами (31,3 %). Деякі відчувають потребу у розвиткові здатності до самостійного визначення ефективності об'єкта педагогічної діяльності, вибору форм, методів і засобів освіти дітей дошкільного віку з порушеннями зору (26,9 %). Крім того, учасникам опитування необхідні вміння з планування педагогічного супроводу (15,4 %), з проектування і використання програм індивідуального розвитку дитини (13,55 %), з методичного керівництва різними видами дитячої діяльності дошкільників з порушеннями зору (11,2 %).

На наш погляд, процес формування компетентності вихователів, котрі працюють з дітьми з вадами зору стане ефективнішим, якщо буде виявлений іреалізований комплекс педагогічних умов, який включає: а) реалізацію педагогічного супроводу процесу підвищення компетентності вихователів дітей дошкільного віку з порушеннями зору; б) створення інноваційного середовища на основі електронних освітніх ресурсів; в) орієнтацію професійної компетентності вихователів тифлогруп на формування особистісно зорієнтованого, ком-

петентнісного підходів під час проведення корекційної та навчально-виховної роботи з дітьми з порушеннями зору; г) створення вихователями оптимального спеціально організованого середовища для того, щоб забезпечити цілеспрямоване керівництво пізнавально-дослідницькою, корекційно-відновлювальною та руховою діяльністю дітей з порушеннями зору.

Висновок. Проблема підвищення компетентності вихователів, які працюють з дітьми з порушеннями зору, є актуальною в сучасній освітній ситуації. Підвищення професійної компетентності фахівців – ключове завдання в роботі ДНЗ, де відбувається корекційно-виховна та лікувально-відновлювальна робота з дітьми з порушеннями зору. Висловлювання К. Д. Ушинського про те, що педагог живе до тих пір, поки навчається, в сучасних умовах набуває особливого значення. Саме життя поставило перед нами проблему неперевної педагогічної освіти, необхідність постійного вдосконалення педагога шляхом невтомної роботи над собою. Такий порядок дозволить уникнути перевантаження педагогів навчальним матеріалом другорядного значення, дозволить активізувати творчий потенціал кращих педагогів і педагогічних колективів і створить у системі основу для здорової конкуренції.

Список використаних джерел

1. Введенський, В. Н. Моделювання професійної компетентності педагога / В. Н. Введенський // Педагогіка. – 2003. – №10. – С. 51–55.
2. Выготский, Л. С. Основные проблемы современной дефектологии // Л. С. Выготский Избранные произведения. – Москва, 1984. – Т. 5. – 368 с.
3. Гребенюк, Т. М. Вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації інвалідів по зору до навчання у вищому навчальному закладі / Т. М. Гребенюк. – С. 52–63.
4. Зимняя, И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 40.
5. Москалик Г. Філософська парадигма модернізації освіти в умовах інформаційно-комунікативного середовища. Монографія / Г.Москалик – Кременчук: Вид-во «Християнська Зоря», 2014. – 328 с.
6. Олійник, В. Післядипломна педагогічна освіта / Енциклопедія освіти АПН України. – Київ : Юрікомітер, 2008 – С. 682.
7. Равен, Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы. Пер. с англ. – Москва : Когито-Центр, 1999. – 144 с.
8. Татур, Ю. Г. Компетентности в структуре качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня. – 2004. – №3. – С. 20–26.

*Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 02.01.2017*

Бордюг Ю. В. Компетентность как способ повышения профессионального мастерства воспитателей групп специального назначения для детей с нарушениями зрения.

(A) Акцентируется внимание на принципах усовершенствования профессионального мастерства педагогов дошкольных учебных учреждений с помощью позиций повышения компетентности воспитателей, которые работают в специальных группах для детей с нарушениями зрения.

Ключевые слова: принцип образования педагогов, компетентности воспитателей, компетенции, профессиональное мастерство.

Bordyug Yu. V. Competence as a way to improve professional skills of special destination groups' educators for children with visual impairments.

(S) In this work the attention is focused on the principles of improvement of professional skills of preschool educational institutions teachers with the help of products to increase the competence of educators who work in special children's groups with visual impairments.

Key words: principles of teachers' education, competence of teachers, competence and professional skills.